

Un nou model electoral pren forma a Catalunya

ORIOI BARTOMEUS

Analista polític

Les eleccions del passat 9 de març tancaven el cicle electoral iniciat amb el referèndum per a la reforma de l'Estatut de juny de 2006. El concepte de cicle electoral és discutit i discutible a nivell acadèmic, però no deixa de ser cert que en els comicis propers en el temps existeixen elements comuns que es repeteixen, en magnituds divergents, en tots ells.

Admetem, doncs, que les consultes celebrades a Catalunya des de l'estiu de 2006 (Estatut i Parlament 2006, municipals 2007 i generals 2008) comparteixen un seguit de característiques, que fan plausible que es pugui parlar de l'existència d'un cicle electoral, sense que entrem a definir el terme més enllà de l'esbós apuntat més amunt.

Canvis i continuïtats en el comportament electoral

El cicle electoral 2006-2008 pot definir-se, principalment, pel descens del vot a ERC, que pot entendre's com una "normalització" del seu espai després del creixement extraordinari experimentat en les convocatòries celebrades entre 2003 i 2004. Aquest increment del vot republicà fou la constatació d'un canvi profund en el model de competència política que s'havia vingut observant a Catalunya des dels primers anys vuitanta, amb la cristal·lització d'un sistema de dos partits dominants (PSC i CiU) que es repartien la primàcia dels espais electorals més importants depenent del tipus d'elecció i en base al moviment compassat de dos segments d'electors: els que variaven el seu vot entre socialistes i convergents (optant pels primers en municipals i generals, i pels segons a les eleccions autonòmiques) i aquells que participaven a totes les eleccions llevat de les autonòmiques, i que la ciència política havia anomenat encertadament abstencionistes diferencials (en la seva gran majoria votants del PSC).

Amb aquests elements, el comportament electoral a Catalunya havia viscut un període llarg d'estabilitat, que es comença a debilitar el 1999, amb l'emergència d'un segment de vot tradicionalment convergent, que decideix per primer cop abstenir-se. El primer senyal de l'aparició d'aquest grup el trobem a les municipals d'aquell any, especialment a la ciutat de Barcelona, on CiU perd més de 125.000 vots, el 45% dels sufragis obtinguts quatre anys abans.

A les eleccions autonòmiques d'aquella tardor, CiU retrocedia més de 140.000 vots respecte de 1995 i perdia la

majoria absoluta al Parlament. La majoria d'aquestes pèrdues anaven a parar a l'abstenció, tot i que una part semblava haver-se passat a les files socialistes, encapçalades pel que havia estat alcalde de Barcelona, Pasqual Maragall.

El retrocés de CiU, significatiu en nombre i per les conseqüències polítiques que tingué, responia a l'enuig de part del seu electorat pel pacte entre els nacionalistes i el PP per a la governabilitat a Espanya, el conegut com a pacte del Majèstic de 1996. La pèrdua de la majoria absoluta de CiU al Parlament provocà l'estrenyiment d'aquest pacte, reeditat després de les eleccions generals de 2000, en les que el PP va assolir la majoria absoluta al Congrés.

És per això que el nou cicle iniciat amb les municipals de 2003 marca un nou graó, aquest ja definitiu, en la transformació del model electoral català. En aquestes eleccions la participació augmentà en prop de sis punts, tot essent ERC la força més beneficiada, amb un augment espectacular de gairebé dos-cents mil vots, el que feu que encapçalés els resultats en un centenar de municipis, la majoria antics bastions de CiU de la Catalunya interior.

Aquest moviment, propiciat per la remobilització de bona part de l'electorat convergent que s'havia abstingut al cicle 1999-2000, es replicà amb força similar als comicis autonòmics de la tardor de 2003, que permeté als republicans entrar a formar part del nou govern d'esquerres encapçalat pel PSC, i a les generals de 2004, on ERC assolí un màxim històric, en part pel context generat arran de la renúncia forçada del seu líder al govern.

La relació entre els dos partits del nacionalisme català es trastoca de forma patent. Si el 1999 el vot a CiU era el triple del d'ERC, el 2003 passa a ser només del doble. El model electoral català de dos partits dominants passa a ser de dos i mig, i als segments decisius de sociovergens i abstencionistes diferencials se'ls afegeixen els electors transvasats de CiU a ERC. Territorialment, també es produeix una modificació significativa. L'àrea metropolitana passa el testimoni a les zones de l'interior com a escenari dels canvis electorals, sense menystenir la força dels republicans en els barris de Barcelona que tradicionalment optaven per CiU i que ara mostren una important penetració del vot a ERC.

El cicle 2003-04 és la constatació definitiva de l'ensorrament del model tradicional del vot a Catalunya, però no

és clar que pugui considerar-se com el moment de naixement d'un nou model. L'acumulació de conjuntures molt especials no fa possible albirar una estabilització dels comportaments. Sembla clar que Catalunya no se solidifica; electoralment, continua ballant en un escenari fluid que és impossible esbrinar on acabarà conduint.

Tanmateix, hi ha alguns elements que semblen haver canviat per sempre respecte del model anterior. En primer lloc, el domini més que abassegador de CiU en l'espai catalanista és posat en qüestió per l'emergència d'un competidor, ERC, que fins aleshores havia estat incapaç de fer ombra al nacionalisme conservador. Els republicans han mossegat una part significativa de l'espai que fins llavors senyorejaven CiU.

En segon lloc, el cicle 2003-04 posa de manifest un cert debilitament del vot tradicional al PSC en les àrees urbanes de l'entorn barceloní, on creix l'abstenció. Aquest moviment és clar a les eleccions municipals de 2003 i fins i tot en les generals de 2004, on és perceptible si es compara amb el vot de 1996.

Els dos elements combinats fan que el predomini del PSC i CiU en el sistema electoral català, component essencial del model instaurat als primers vuitanta, esdevingui menor. La suma dels vots als dos partits majors del sistema en el cicle 2003-04 supera per poc el 60% de tot el vot vàlid, quan històricament en representava prop del 70%.

Aquest és el context anterior al cicle electoral que clouen les generals del 9 de març. Tal i com es preveia a la vista del que havia ocorregut al cicle 2003-04, el model comença a donar mostres d'estabilització.

2008: la culminació d'un cicle

Les eleccions municipals, autonòmiques i generals celebrades el 2006, 2007 i 2008 marquen una certa reconducció dels elements que caracteritzaven l'escenari definit en el cicle anterior.

Reconducció que no vol dir rectificació. La Catalunya electoral de 2008 no és més similar a la que definia el model dels anys vuitanta i noranta. No s'ha fet un pas enrere, sinó un pas cap a una nova etapa, de la que en desconeixem els contorns definitius. Semblaria que cada nou cicle electoral ens porta més enllà en un camí del qual no sabem el destí. El cicle electoral que acabem de tancar manté peces del model antic, alguns elements del canvi de model i en mostra de nous. El conjunt és, en bona mesura, continuació de l'ob-

servat al cicle anterior, el que faria pensar en un procés de consolidació que podria culminar en el proper cicle que començarà previsiblement amb les eleccions al Parlament de 2010.

No obstant, hi ha elements del model tradicional que es mantenen, com ara la primacia de PSC i CiU com els partits principals del sistema, que no obstant no han aconseguit reforçar el seu domini alacaiçut sobre la resta, que apareixia com un component de novetat en el canvi del model. A les eleccions autonòmiques de 2006, la suma del vot a ambdós només arriba al 58%, un nou rècord a la baixa, com també ho és el 57% del vot vàlid que agrupen a les municipals de 2007. Socialistes i convergents continuen liderant el sistema, però són menys líders que abans.

El cicle 2006-08 continua tenint en ERC el principal protagonista, com ja succeïa quatre anys enrere, però aquest cop en una direcció inversa. El referèndum de reforma de l'Estatut celebrat l'estiu de 2006 ja va donar mostres clares que una part important del vot aconseguit per ERC el 2003-04 abandonava la disciplina republicana. Els sufragis en contra del nou text estatutari van ser inferiors al vot total aconseguit per ERC a les eleccions autonòmiques de tres anys abans, i això que el PP també va fer campanya pel no.

L'actuació dels consellers republicans al govern de la Generalitat, amb el trencament final de la majoria a causa de l'aposta d'ERC pel vot negatiu a la reforma de l'Estatut, semblava estar en el fons de la deserció del vot més moderat, tal i com indicaven les enquestes. De l'abril al juliol de 2006 les perspectives de vot a ERC van baixar en més de tres punts, segons els estudis publicats per El Periódico de Catalunya. En els mateixos sondeigs, la valoració de Carod Rovira perdia gairebé un punt i se situava prop del quatre, en una escala de zero a deu.

Semblava clar que els sectors no significats ideològicament amb els republicans, que els havien donat suport com a resposta a l'aliança de CiU amb el PP, començaven a desentendre's de la seva opció.

Tant és així, que a les eleccions autonòmiques del primer de novembre de 2006, ERC perdé prop de cent trenta mil vots, gairebé una quarta part del seu resultat de 2003. Territorialment, les pèrdues reproduïen el mapa dels guanys de quatre anys abans. Allí on ERC havia aconseguit créixer, principalment gràcies al transvasament d'antics votants convergents, ara reculava.

La relativa sorpresa era que CiU no semblava capaç

**La Catalunya electoral de 2008
no és més similar a la que definia el
model dels anys vuitanta i noranta.
No s'ha fet un pas enrere, sinó un pas
cap a una nova etapa, de la que en
desconeixem els contorns definitius**

d'atraure els efectius deixats pels republicans. Els nacionalistes no només no creixien, sinó que perdien al seu torn prop de noranta mil vots respecte de 2003, la gran majoria cap a l'abstenció, que augmentava en més de tres-cents quaranta mil i marcava la segona pitjor dada en unes eleccions al Parlament, menys de dos punts per damunt del rècord absolut de la convocatòria de 1992.

L'abstenció es nodria també del vot socialista, que quedava per sota dels vuit-cents mil vots, molt a prop del resultat de 1995. En el seu cas, les pèrdues es concentraven en les seves àrees d'assentament tradicional, tot seguint la tendència que ja s'apreciava quatre anys enrere. Només IC i el vot en blanc mostraven clars increments, possiblement perquè havien servit de refugi a una part del vot socialista.

Per afegir confusió a l'escenari, les eleccions autonòmiques de 2006 donaven a llum a un nou partit amb representació parlamentària, Ciutadans-Partido por la Ciudadanía, que s'havia postulat com el defensor dels castellanoparlants a Catalunya i havia aconseguit atraure una part de vot procliu a PP i, en menor mesura, a PSC, a més de mobilitzar un segment tradicionalment abstencionista en aquest tipus de comicis.

La convocatòria municipal de sis mesos més tard reforça l'escenari sortit de les autonòmiques. La participació cau al 53,8%, la dada més baixa de tota la història de les eleccions municipals. L'abstenció suma més de tres-cents cinquanta mil electors més que quatre anys enrere, i es configura un escenari de baixa participació similar al de la convocatòria de 1999, quan una part dels votants de CiU abandonen la federació.

Tanmateix, l'escenari no és igual. Els dos partits grans, PSC i CiU, obtenen conjuntament dos-cents mil vots menys que el 1999 i el seu pes en el total de vots vàlids passa del 63% al 57%. Es confirma, doncs, el debilitament dels grans, malgrat que segueixen sent els capdavanters al 81% dels municipis.

En canvi, ERC creix, el que demostra que ha consolidat l'atracció de part del vot arrabassat a CiU, tot i el descens experimentat en l'última convocatòria. Fins i tot creix el nombre de municipis on els republicans són la força més votada, que el 2007 passen clarament del centenar.

Per la seva banda, l'augment del vot a IC i el descens

del PP respecte de la convocatòria de 1999 es deuen a causes conjunturals d'aquell any. En el cas dels ecosocialistes, el resultat de 1999 és producte de l'escissió amb EUiA, de manera que és gairebé obligat que el 2007 aconseguixin més vots. El descens del PP obeeix al canvi de cicle.

Així doncs, malgrat que la participació sigui similar entre 2007 i 1999, es percep netament que el sistema s'ha transformat de manera profunda, atorgant més pes als partits menors al mateix temps que els dos grans disminueixen la seva preponderància.

L'element de novetat més important del 8-M és l'espectacular vot al PSC, que marca una fita històrica dels seus resultats en nombres absoluts. Aquest resultat és producte principalment de l'aglutinació a les llistes del PSC de tots els vots no estrictament socialistes, mobilitzats per la por a un retorn del PP al govern, tal i com ja havia passat el 2004

En el cas del PSC, pel debilitament del seu vot en els feus tradicionals, afectats per la manca de competència d'altres formacions, per bé que el PP aconsegueix des de mitjans dels noranta assentar-hi un vot limitat però fidel.

Pel que fa a CiU, el seu debilitament, més intens també en les seves àrees propícies, es deu en bona part a l'augment de

la competència d'ERC, que ha aconseguit esgarrapar-li una part del segment més nacionalista i més a l'esquerra del seu espai.

El més destacat d'aquest cicle electoral, no obstant, és que l'abandó d'ERC d'aquest espai no comporta automàticament el seu transvasament de nou a la federació nacionalista. Subsisteix, doncs, una bossa d'electors numèricament important, de perfil netament nacionalista, més present a la Catalunya interior i que ha estat la protagonista dels canvis en el model del vot dels darrers dos cicles.

Amb aquest escenari arriba la convocatòria general de 2008, que clou el cicle i que hauria de compartir els elements principals de les eleccions més recents, com així és, però al mateix temps conté indicis de novetats, que prefiguren els contorns d'un model, que potser no és definitiu, però que podria estabilitzar-se al llarg dels propers anys.

L'increment de vot socialista: un vot menys metropolitana

L'element de novetat més important en aquesta convocatòria general és l'espectacular vot al PSC, que marca una fita històrica dels seus resultats en nombres absoluts (tot i quedar per sota del vot de les generals de 1982 en percentatge sobre el cens). Aquest resultat és producte principalment de l'aglutinació a les llistes del PSC de tots els vots no estrictament socialistes, mobilitzats per la por a un retorn

del PP al govern, tal i com ja havia passat el 2004.

Aquest fenomen és gairebé exclusiu de Catalunya. Al País Basc també es dona, però és molt probable que hi influeixi l'atemptat contra un exregidor del PSE dos dies abans de les eleccions, mentre que a Galícia el fenomen està lligat a la consolidació del PSdG al front del govern autonòmic, tot i que allí el PP segueix estant per davant dels socialistes.

Només a l'Aragó és possible trobar una evolució similar. A la resta d'Espanya el PSOE no ha estat capaç de mobilitzar un vot anti PP, cosa que si han sabut fer els populars, sorprenentment, tant als territoris que els són més favorables (Madrid, València) com a Andalusia.

L'extraordinària naturalesa del resultat al PSC és més evident si es compara amb el vot socialista en les altres eleccions del cicle, on marca mínims històrics. Podria dir-se que els socialistes han aconseguit el status d'únic partit dominant, no del sistema, sinó d'unes eleccions concretes, en ser capaços de convèncer un nombre molt important d'electors que són l'única força capaç de derrotar la dreta espanyola.

Tanmateix, el vot socialista, tot i el seu creixement, segueix patint del mateix mal que s'observava al llarg del cicle. Si s'analitza l'evolució del vot al PSC entre les convocatòries generals de 2004 i 2008, es conclou que l'augment del vot es produeix essencialment en aquelles àrees que tradicionalment no li han estat favorables. En canvi, en les zones de vot socialista històric, el resultat del PSC es manté igual o fins i tot retrocedeix.

Podria creure's que es tracta d'un fenomen simplement matemàtic: el PSC no pot créixer allí on és fort, perquè ja hauria "esgotat" tot el terreny. Això n'explicaria una part, però no tot. El fenomen del retrocés socialista a les seves àrees més proclius no és exclusiu d'aquest cicle. Ja de 1996 a 2004, les dues convocatòries generals amb resultats globals similars per al PSC, s'observava un debilitament del vot a les zones tradicionals socialistes, mentre que la puixança se circumscribia en àrees que no li eren especialment proclius, com els centres de les ciutats i els municipis mitjans de l'interior.

Així, el vot socialista de 2008 és menys metropolità, menys urbà, més homogeni al llarg del territori. Si el 1996 els sufragis que el PSC recollia als municipis de més de cent cinquanta mil habitants representaven el 40% del total del vot als socialistes, ara en són el 35%. A l'altre extrem,

el vot al PSC en els municipis de menys de deu mil habitants ha passat de representar el 16% fa dotze anys a gairebé el 19% el 2008. En xifres absolutes, tot i l'augment global del vot al PSC entre 1996 i 2008, aquest ha disminuït en dotze mil als municipis més poblats, mentre creixia en seixanta set mil als més petits i en gairebé cent mil als mitjans.

Això es deu en bona part al desplaçament de la població, que en els darrers anys ha augmentat als municipis mitjans i petits, tot abandonant les àrees més denses, i afectant tots els partits per igual. En el cas del PSC, partit d'electorat urbà per excel·lència, la variació representa un canvi estructural significatiu.

Fins i tot a la ciutat de Barcelona, on el vot socialista ha guanyat pes de 1996 a 2008, aquest augment s'ha produït als districtes menys proclius al PSC. Mentre que àrees com Nou Barris, Horta-Guinardó o Sant Martí creixen per sota la mitjana de la ciutat, l'Eixample, Les Corts i Sant Andreu lideren els guanyos.

També és un element de canvi estructural que les àrees urbanes metropolitanes hagin deixat de ser l'escenari dels majors canvis electorals, no només pel que fa a les eleccions generals, sinó en tot tipus de comicis, tal i com s'ha demostrat en tot el cicle que ara acaba.

Els majors diferencials de la participació es registren als municipis petits, així com als centres de les ciutats, no als barris perifèrics. Aquest fenomen està lligat al fet que són els votants d'ERC i CiU els protagonistes de les transformacions de major magnitud en els darrers anys, i estan assentats de manera significativa en aquestes zones.

És possible que el canvi, de conseqüències imprevisibles ara com ara, es degui a l'augment de la competència en les àrees de vot tradicional al nacionalisme (municipis mitjans, interior de Catalunya, centres urbans), mentre que a les zones de predomini socialista s'ha viscut un creixent debilitament de la competència, amb la pràctica desaparició del vot a IC (que ara aglutina menys del 4% del cens en els municipis més poblats, quan el 1996 en retenia el 8,7%). És cert que la irrupció del vot al PP en aquestes zones ha aportat un cert estímul a la competència, però el seu vot es redueix a estrats molt específics de l'electorat.

El dinamisme de les àrees on històricament havia predominat CiU és possiblement el fenomen més transcendental dels darrers anys. El retrocés del vot a la federació als municipis menys poblats, base de la seva força, entre 1995-96 i 2006-08 és de més de dotze punts en autonòmiques i

Possiblement el factor que millor revela que ens trobem immersos en un nou model del vot és la incapacitat de CiU de recuperar el suport cedit momentàniament a ERC

generals. Si fa tretze anys el suport a CiU representava entre el 46 i el 56% del total de vot vàlid en aquest grup de municipis, ara se situa entre el 39 i el 42%.

Part d'aquest vot ha modificat la seva fidelitat i ara conforma el creixement sòlid d'ERC, que tot i el descens del darrer cicle ha aconseguit aguantar un segment de nou vot arrabassat als nacionalistes. Una part considerable del vot perdut per CiU, tanmateix, segueix en l'aire, i ha estat capturat pel PSC en aquestes darreres generals, el que fa que els socialistes es converteixin en una variable a tenir en compte en un territori que tradicionalment els havia estat hostil.

Possiblement el factor que millor revela que ens trobem immersos en un nou model del vot és la incapacitat de CiU de recuperar el suport cedit momentàniament a ERC. Si el creixement desmesurat dels republicans en el cicle 2003-04 hagués obeït a un fenomen circumstancial d'atracció de vot, en el cicle que ara ha acabat s'hauria observat un retorn d'aquest vot a la seva antiga fidelitat, això és CiU. Però no ha estat així. Els nacionalistes no han estat capaços de recuperar els sufragis perduts en una quantitat significativa.

A les eleccions autonòmiques 2006 i municipals 2007 s'havia observat un cert retorn, però en magnituds limitades, en part lligat a fenòmens de lideratges locals. La irrupció del PSC en aquestes àrees marca la definitiva transformació del mapa electoral català, a cavall dels canvis demogràfics, que fan que la divisòria urbà-rural, encara present amb força, es vagi desdibuixant. Catalunya és avui més homogènia, demogràficament i social. Factors com la presència de llicenciats universitaris, fa anys una raresa als municipis petits, és avui normal, gràcies a la millora de les comunicacions, que no obliguen a residir a Barcelona. Així mateix, la diàspora urbana cap a municipis menys poblats (la segona corona barcelonina) ha modificat substancialment la demografia d'aquestes àrees, cada cop més urbanes, el que acaba repercutint en el comportament electoral.

Aquests canvis, units al debilitament del que era el partit predominant en les àrees no urbanes (que podríem començar a anomenar "neourbanes"), l'eclosió d'un competidor amb presència, com ERC, i d'un factor aglutinador a les eleccions generals, com el PSC, fan que aquestes zones es converteixin en els espais de configuració del nou model electoral.

Les zones dinàmiques d'abans, les àrees metropolitanes on la participació augmentava amb les eleccions generals i

disminuïa amb les autonòmiques, fenomen que feia oscil·lar el vot al PSC i provocava al final el moviment sincopat que caracteritzava el sistema electoral a Catalunya des dels vuitanta, han perdut el seu dinamisme, en part per la menor competència i en part pel progressiu envelliment dels seus residents, els fills dels quals abandonen aquests espais i són reemplaçats majoritàriament per població sense dret a vot.

Un nou model electoral?

¿Les eleccions generals de 2008, i el cicle electoral que culminen, han donat a llum un nou model electoral que substitueix el tradicional sistema de dos partits majoritaris que es repartien la primàcia en funció del tipus d'elecció?

És possible. Tendim a considerar que no perquè encara hi ha peces que semblen no estabilitzades, principalment els prop de tres-cents mil electors que abans votaven CiU i que, després del seu pas per ERC, no semblen trobar recer.

La història electoral no es repeteix, sinó que evoluciona. La majoria electoral que donà lloc als anys de glòria del pujolisme és irrepètible, socialment i demogràfica

Potser l'error és esperar que emergeixi un nou model de partit dominant, com el de CiU i PSC. No sembla que això es produeixi en els propers anys. És possible que no ens trobem en un impàs cap a una nova definició d'una majoria a l'estil de les viscudes als vuitantes i norantes. La història electoral no es repeteix, sinó que evoluciona. La majoria electoral que donà lloc als anys de glòria del pujolisme és irrepètible, socialment i demogràfica, de la mateixa manera que el gruix en què basava el PSC la seva força, la prolífica "generació del 82", fa uns anys que està donant símptomes evidents d'esgotament.

És possible que Catalunya passi per un etapa nova, un model que combini estabilitat i dinamisme, tal i com ho feia l'anterior. La diferència, però, estarà en les peces que donen moviment al sistema. Si el vigent fins a 1999 basava la seva variació en la participació intermitent de part del vot socialista de les àrees urbanes perifèriques, l'actual la basaria en el moviment electoral d'aquest segment nou, tradicionalment més procliu al nacionalisme, però que és capaç d'op- tar pels socialistes en unes eleccions generals. Aquests votants han donat prou mostres de no voler assentar-se en una nova fidelitat de moment, i serà la tasca dels partits aconseguir atraure-se'ls en cada nova contesa electoral, si pretenen configurar majories estables. ■